

144683

**İSLÂMÎ İLİMLERDE
METODOLOJİ/USÛL
MES'ELESİ
II**

Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantıları, 6-11

ENSAR NEŞRİYAT
Ticaret Anonim Şirketi

© Tebliğlerin muhteva ve dil bakımından sorumluluğu tebliğ sahiplerine,
te'lif hakları İSAV'a, her türlü basım hakkı anlaşmalı olarak Ensar Neşriyat'a aittir.

ISBN : 975-6794-55-0

İSLÂMÎ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI
Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: 46
Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantılar Dizisi: 1

Kitabın Adı

İslami İlimlerde Metodoloji / Usul Mes'elesi - II

Yayına Hazırlayan

Dr. İsmail KURT

Seyit Ali TÜZ

Kapak Tasarım

Nüans Ajans

Baskı

Kahraman Ofset Ltd. Şti.

1. Basım

Eylül 2005

İsteme Adresi

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.

Süleymaniye Cad. No: 13 Süleymaniye / İstanbul

Tel : (0212) 513 43 41 Faks : (0212) 522 46 02

www.ensarneyriyat.com.tr

II

MODERN ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNDE “TASAVVUF”

Prof. Dr. Mahmut Erol KILIÇ*

M. Ü. İlahiyat Fakültesi

Giriş

Bugün burada, İslâm dîni esaslarını açıklamaya yönelik geliştirilmiş ilmî disiplinlerin bir üniversite eğitimi içerisinde nasıl okutulacağını yöntemlerini tartışmak üzere *İslâmî İlimler Araştırma Vakfı*'nın düzenlemiş olduğu zümre toplantıları dizisinin muayyen bir ayağını gerçekleştirmek üzere toplanmış bulunmaktayız.

Bu projede bizden istenilen, uzmanlık alanımız olan “Tasavvuf”un modern akademik eğitim-öğretim içerisinde pedagojik anlamda öğrenciye nasıl daha iyi öğretilebileceği üzerinde bazı tesbit, tenkit ve tavsiyelerde bulunmaktır. İlim dalları içerisinde özellikle “tasavvuf”un birçok sebepten dolayı böyle bir incelemeye tabi tutulmasının ne kadar zor olacağı erbâbının mâlûmuysa da bütün zorluklarına rağmen imkân nisbetinde bunun gerçekleştirilmesi de hiç şüphesiz faydadan hâlf olmayacaktır.

“*Vusûlsüzlüğümüz, usûlsüzlüğümüzdedir*” meşhûr sûfî deyişinden hareketle, evvelemerde usûl hakkında bir izahat vermek istiyorum. Her ne kadar bu toplantıda netîcede pratik çözüm önerilerine varmayı hedefliyorsak da doktrini ve onun ilimler hiyerarşisi içerisindeki yerini doğru tesbit etmeden ve onun kendine özgü yöntemini bilmeden sağlıklı bir sonuca varamayacağımız gerçeğinden yola çıkarak kısa bir teorik çerçeveye çizmenin önemli olacağına inanıyorum.

Takdir edilir ki, burada muhtelif mutasavvıflarca yapılmış bütün tasavvuf tariflerine yer verecek değiliz. Fakat yine de böylesi bir incelemeye mevzu bahis olacak olan nev’i şahsına münhasır bir ilim dalı olan tasavvufun ayırt edici özelliklerinin, gerek doktrine ve gerekse pratiğe yapılacak referanslarla mücmelen bilinmesinin atılacak müteâkip adımlara yol göstereceğine inanıyorum.

* Tasavvuf Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

İlim dallarını bir ağaç gibi tasavvur eden ilimler hiyerarşisinin klasik şeması göz önünde bulundurulacak olursa hiç şüphesiz “Tasavvuf” ekseri ilim adamları tarafından dînî ilimler ana gövdesinden çıkan bir dal olarak incelenmiştir. Mâmafih burada Gazzâlî, Râzî, İcî, Taftazânî, Devvânî vb. gibi bazı İslâm âlimlerinin ilimler tasnifi (*tasnîfu'l-ulûm*) çıkarma teşebbüslerine atıfta bulunarak⁸⁰ şunu da hatırlatmak isteriz ki, her teşebbüs söz konusu ilim adamının o anki dünyâ görüşünden ve o an için meylettği fikri perspektiften bağımsız değildir. Hatta muayyen bir ilim adamının hayatının ilk dönemlerinde çıkardığı ilim tasnifindeki tercih sıralamasının daha sonraki yıllarda değişebildiği de görülen bir şeydir. İbn Sînâ ve Gazzâlî bunun iki karakteristik örneğidir.

Bu tesbitten sonra bir diğer hususa dikkat çekmek isteriz. Bu da, meşhur olmuş ilim tasnîfi çalışmalarının yanısıra bazı sûfî müelliflerin de bu konu üzerinde ya bazı müstakil risâleler kaleme aldıklarının ve yahut da diğer eserlerinde bu konuyu işlediklerinin ilim çevrelerinin gözünden kaçmış olduğu hususudur. Halbuki Abdülkerim el-Kuşeyrî, Hakîm et-Tirmizî, İbn Arabî, Azîzüddîn en-Nesefî, Abdülkerim el-Cîlî, Abdurrahmân el-Bistâmî, Eşrefoğlu Rûmî, İsmail Hakkı Bursevî, İbrâhim Hakkı Erzurumî v.b.gibi mutasavvıfların eserlerini dikkatlice incelediğimizde bu kimselerin de belirli bir bakış açısıyla ilimler tasnifi yapmış olduklarını hemen farkedebiliriz. Üstelik İbn Arabî gibilerinin başta *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'si olmak üzere Merâtibu ulûmî'l-vehb gibi diğer bazı eserlerinde kendi anlayışına göre, hep bir ilimler tasnifi yaptığını görürüz.

Bu kabil eserlerde tasavvuf ilmi; “*naklî ilimler - aklî ilimler*”, “*şer'î ilimler - hikemî ilimler*”, “*bahsî ilimler - keşfî ilimler*” ve buna mümasil yapılan ayrımlarda çoğu zaman ikinci guruba dahil edilirken ilk gruptan tamamıyla bağımsız olmadığı vurgulanır. Ayrıca bu ilmin alt kolları olan “Keşf ilimleri”, “Vehb ilimleri”, “Aşk ilimleri”, “Ahval ilimleri”, “Makâmât ilimleri”, “Tecellî ilimleri” vb. gibi pek çok ilim nevi de dînî ilimler içerisine katılmak sûretiyle daha kuşatıcı bir bakış açısı elde edilir.⁸¹

⁸⁰ Bu konuda bkz., İlhan Kutluer, “Kâtip Çelebi ve Bilimler: Keşfü'z-zunûn'un Mukaddimesinde “el-İlm” Kavramı”, *MÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.18 (2000), s.79-99.

⁸¹ Bu makâlemiz aşağıdaki şu makâlemize düşülmüş uzunca bir dipnot olarak okunursa daha anlamlı olabilir: Bkz. “Bir Metodun Metodolojisi: Dinî İlimler Metodu Olarak Tasavvufa Mukayeseli Bir Bakış”, *Usûl*, sy.1, 2004.

Modern Dünyâda Üniversite Düzeyinde Tasavvuf Eğitimi

Modernitenin katı rasyonalist, pozitivist, materyalist ve anti-tradisyonel yapısı altında ezilen modern insan anlamını yitirmeye başlayınca son zamanlarda bu kaybolmuş geleneği yeniden bulma telaşına düşmüştür. Böylesi bir çağda hep bir “anlam” arayışının, bir derine inme özleminin öne çıktığı gözlenmektedir. “Derin devlet”, “derin ekonomi”, “derin siyaset” vb. gibi sözler bile hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığını bir kere daha bize hatırlatmaktadır. Asıl olan sebeplerdir ve o da içeride, bâtında yatmaktadır, görünen ise bir dışavurumdan ibarettir.

Siyaset ve ticaret gibi günlük hayatta herkes tasavvufun benimseydiği türden bakış açısıyla paralellik arzeden yaklaşımlar içerisinde olmaya başladılar. Ne var ki, konu dînî ilimlere gelince bazı ilahiyatçıların hâlâ geçen yüzyıldan kalma “materyalist” ve sırf “rasyonalist” bakış açılarının tesiri altında dine yaklaşmayı sürdürdüklerini görmekteyiz. Yüzyılın başlarında Batı’dan gelen bu düşüncelerle Arabistan’dan gelen Vahhâbîliğin, sonu geleneği tamamen ortadan kaldırmaya kadar uzanan sözümona ıslahçı, reformcu teolojisi bir noktada kesişince ortaya modernist Müslüman aydın tipi çıkmış oldu.

Bu aydın tipinin modern insanının maddî ve sosyal refâhına ne kadar başarılı çözümler getirdiği tartışılarsun o insanın mânevî ve fikrî sorunlarını tahlil etmede ve bir çözüm önermede bu aydın tipinin kifayetsiz kaldığı aşıkardır. Çünkü ona göre, din sadece bazı yazılı metinlerden ibaret olduğu için insan ve evren hakkında bir yorum geliştirmeleri mümkün değildi. Hermönetik yapamayan bu literalist yaklaşımın ne evrensel mânâda dünyâ insanlığına, ne özel anlamda ülkemiz insanına ve ne de daha dar anlamıyla İlahiyat Fakültelerine dînî ilimleri tahsil etmek için gelmiş öğrenciye maalesef yeterli olmadığını düşünüyoruz.

Her şeyden evvel İslâmî ilimler disiplinleri içerisinde “Tasavvuf”un müstakil bir anabilim dalı olarak bence çok hassas bir yeri vardır. Bilineceği üzere geleneğimizde bütün bu disiplinler arasında kesişim noktasının hep tasavvuf üzerinden kurulduğu görülmüştür. Mutasavvıf bir fakih, mutasavvıf bir muhaddis, mutasavvıf bir müfessir, mutasavvıf bir şâir, mutasavvıf bir vezir, mutasavvıf bir paşa, mutasavvıf bir hükümdar... bunların hepsini birbiriyle buluşturan sırf soyut bir İslâm anlayışı değildir. Yani işlenmemiş, yorumlanmamış âfâkî bir İslâm

değil bilakis ârifler tarafından yorumlanmak sûretiyle işleminden geçmiş bir İslâm'dır bu. Bunun sadece bir faraziye değil gerçekleşmiş tarihî vâkıalar olduklarını siz değerli meslektaşlarıma hatırlatmayı dahi zâid bulduğum için örnekler vermeye girmeyeceğim.

Kendi tarihimizin Selçuklu ve Osmanlı vetireleri bunu ispatlayacak pek çok veriye sahiptir. İslâmî ilimlerin birbirleri arasında bir köprü olarak tasavvufu seçmek Gazzâlî'nin *İhyâu Ulûmiddîn* projesinde gerçekleştirmeyi hedeflediği bir ülküdür ve bize göre, her zaman geçerliliğini korumaktadır. Tasavvufun bu birleştirici bir üst şemsiye olma modeli bugün için de aynı imkânlarla sahiptir. Hatta mezhepler arasında yakınlaşmalarda tasavvuf kilit rolü oynamaktadır.

Önceleri Şîa ve Sünnî âlimleri daha çok fıkıh ağırlıklı bir "dârü't-takrib" denemesi yaptılar. Yani mezhepleri şeklen yakınlaştırmayı hedeflediler ama bu proje iflas etti. Gerek İmâmî Şî'asını ve gerekse alevîliği Sünnîlikle yakınlaştırabileceğiniz tek bir alan vardır ki, bunun adı tasavvuftur. Zaten alevîliğin -târihî ve siyâsî tesirler bir tarafa tamamiyle bir tasavvuf problemi olduğunu söyleyen yaklaşımlar vardır ki, bendeniz de bu kanaate iştirak etmekteyim. Alevî vatandaşlarımızın alternatif ilahiyat fakültesi kurmak üzere teşebbüsleri olduğunda önerdikleri ismin "Tasavvufî İlahiyat Fakültesi" olması çok mânîdardır.

Geçen sene Tahran Üniversitesinde tasavvuf tarihçisi profesör Annemarie Schimmel onuruna gerçekleştirilen uluslararası konferansın üstbaşığlı "*Kültürlerarası Bir Köprü Olarak İrfan*" idi. "İrfan" kavramının İran topraklarında tasavvuf yerine kullanılan bir kavram olduğunu unutmayalım. Mezhepler bir tarafa dinler arası diyalog projelerinde de -her ne kadar başlarda proje mimarlarının daha pragmatik düşüncelerle hareket ettikleri gözlemlendiyse de- son toplantılarda tasavvuf olmadan dinler arası diyalog yapılamadığı farkedilmeye başlandı. Çünkü birlik "öz"dedir, cevherdedir. Formda ise ayrılık vardır, siyaset vardır, hesap kitap vardır ki, orası stratejistlerin sâhasına girer. Mutasavvıfların maksadı ise bir başka *reftâr*'dır ve şâirin dediği gibi "*Bu dersin sırrına "kâle-yekülü" tercemân olmaz*".

Hâsılı bütün bu çok boyutlu talepler doğrultusunda Tasavvuf anabilim dalına çok önemli görevler düşmektedir kanaatindeyiz. Her şeyden evvel özellikle yeni asistan arkadaşlarımızın bu branşın önemini hakkıyla kavrayabilmek için evrensel değerlerle, fikirlerle daha fazla ilgilenmelerini, tasavvuf ve hatta dînî ilimler dışı bazı önemli eserleri de

okumalarını ve ayrıca ÷lkemiz insanının manevî sorunlarıyla da yakından ilgilenmelerini hararetle tavsiye ediyorum.

Yurtttşı seyahatlerinin çok büyük ufuk açıcı ve eğitici yönü olduğunu bizzat tecrübe eden bir kimse olarak bu arkadaşlar için muhakkak yurtttşı imkânları bulmalıyız diye düşünüyorum. Dar bakış açısı, hoşgörüsüzlük, sadece kendini üstün görme, dünyâdan bî-haber olma vb. gibi bir ilim adamında olmaması gereken birçok nakîsenin tedâvîsi değışik kùltürlere yapılan seyahatlerle olmaktadır. Hususen tasavvuf branşı da bir tür "yolculuk felsefesi" olduğu için arzî/yatay olanının da kişisel gelişime büyük katkısı olacağını düşünüyorum.

Ayrıca bir dînî ilimler metodolojisi olarak tasavvufun dinî ilimler dışı bilim dallarıyla da çok mânidar kesişim içerisinde bulunduğu için biz tasavvuf akedemisyenlerinin İlahiyat Fakùltesi dışına da çıkmaları gerektiğı kanaatini taşımaktayım. Hatta dostlar darılmasın ama İlahiyat Fakùltesinde bazı branşlardaki hocalarımızla olan diyalogumuzdan çok daha samimisini diğer branşlarla kurabilmekteyiz.

Gece geç vakitlere kadar fizikçi arkadaşlarla beraber maddenin aslının enerji olduğu ve enerjinin aslının da ışık olduğu görüşünü sûffî muhakkiklerin "Allâhu nûru's-semâvâti ve'l-ard"a getirdikleri yorumlar muvâcehesinde nûrun letâfetten kesâfete geçerek maddî âlemi nasıl oluşturduğu görüşleriyle yan yana koyarak anlamaya çalışmak bana şahsen bir İlahiyatçı hocamın "tasavvuf haramdır" sözüne cevap vermeye çalışmaktan çok daha heyecan vermektedir. Veyahut psikolog arkadaşlarla insan bilincinin derinlikleri üzerinde fikir alışverişinde bulunurken mutasavvıfların insanın yedi katlı (*septenaire*) yapısı üzerinden açılımlar getirmek onlara da bana da çok keyifli anlar yaşatıyor. Yine de yeni nesil ilahiyatçı arkadaşların çok daha seviyeli ve çok daha kuşatıcı yaklaşımlara sahip olduğunu görmek beni şahsen umutlandırıyor.

Mevlânâ'nın o meşhur "Biz birleştirmeye geldik, ayırmaya değil" sözleri artık sadece tasavvufcuların odalarını süsleyen bir levha olmaktan çıkmaya başlamıştır. Binaenaleyh tasavvufun bu kapsayıcı (*inclusive*) ve çok-disiplinli (*multi-disciplinary*) yapısını Fen Fakùltesi'nden fizikçi arkadaşlarla, Edebiyat fakùltesinden dilci (Doğru dilleri olsun Batı dilleri olsun) arkadaşlarla, sanat tarihçisi, felsefeci, psikolog, tarihçi arkadaşlarla, Tıp fakùltesinden psikiyatrist arkadaşlarla, Konservatuar'dan müzikolog v.b.gibi arkadaşlarla ilmî platformlarda sık sık bir araya gelip paylaşmamız branşımız açısından çok önemlidir.

“Din ve Bilim” münâsebetlerinin Kuantum fiziğinden sonra artık tasavvuf üzerinden kurulduğunu branş fanatizmi olarak söylemiyorum, ilgili literatürü tâkip eden herkesin karşılaşabileceği bir gerçek olarak söylüyorum. Yani kontrol etmek mümkündür.

Pedagojik anlamda Tasavvuf derslerinin nasıl işleneceği hususunda geldiğimizde öncelikle branşımızın iki ana vechesi olduğunu hatırlatmak isterim. Bunlardan birincisi teorik diğeri ise pratik. Yani bir taraftan Tasavvuf düşüncesi diğer taraftan da bunun müesseselerinin ve kültürünün tarihi iki ayrı ihtisas alanı olmaktadır. Zaten bildiğimiz gibi bu ikili yapı üniversitelerimizin akademik anabilim dalları tasnifinde biri “Tasavvuf Tarihi” ve diğeri “Sistematik Tasavvuf” olarak yansımaktadır. Her ne kadar “sistematik” kelimesine yönelik bazı itirazlarım varsa da yine de doktrini çağrıştırmaya açısından faydalı olduğu kanaatindeyim. Zira doktrin bilinmeden pratiğin doğru bilinemeyeceği prensibi her sâhada geçerli bir prensiptir.

Binaenaleyh, Tasavvuf dersi –ki, şimdilerde malesef sadece bir yarı-yıl okutulmaktadır– hocasının en başta doktrini anlatması sonra müesseseler tarihine geçmesi daha uygun olacaktır. Doğrusu bu iki sâhanın ayrı ayrı dersler hâlinde işlenebilmesidir. Lisansta bu belki mümkün olamayabilir, fakat Yüksek Lisans ve Doktorada pekâlâ tatbik edilebilir.

Ayrıca, Lisans seviyesindeki seçmeli olarak okutulacak derslerin de tasavvufu evrensel irtibatları ile anlatacak dersler olmasının usûl açısından daha doğru olacağı kanaatindeyim.

Meselâ, “Modern Felsefî Akımlar ve Tasavvuf”, “Post-Modern İnsan ve Tasavvuf”, “Edebiyat ve Tasavvuf”, “Mûsîkî ve Tasavvuf”, “Tasavvuf ve Sinema”, “Felsefe ve Tasavvuf”, “Sanat ve Tasavvuf”, “Sûfî Psikolojisi”, “Mukâyeseli Dinler ve Tasavvuf” gibi dersler seçmeli olarak okutulabilecek derslerdir. Bunu yaparken de gelişigüzel değil belirli bir mantıkla hareket etmeliyiz. Farklı dersler arasında birbirini tamamlamaya yönelik bir iç bağ olmalıdır ki, öğrenci muhtelif hocalardan muhtelif dersler görmüş olsa da nihayetinde hepsi onun zihninde tek bir bütünü canlandırmalıdır.

Aslında bu bütün İlahiyat ilimleri arasında olması gereken ideal bir durumdur. Ama tesbihin tanelerini bir araya getiren o ip kopuk olduğu için her biri bir tarafa çeker olmuştur. Bundan da en fazla zararı öğrenci görmektedir.

Birçok öğrencinin “*Hocam keşke bu İlahiyata gelmeseydim*” diyerek dert yandıklarına şahit oldum. Nedenlerini sorduğumda; “*Siz bir şeyler anlatıyorsunuz, sizden sonra gelen hoca ‘Bu tasavvufçuların dedikleri külliyen bâtil, haram’ diyor. O gidiyor bir başka hoca geliyor ‘Onların ikisine de inanmayın en doğru yol budur’ diyor. Biz ne yapacağımızı, kime inanacağımızı şaşırdık*” diyorlar. Sonunda sordukları soru ise çok anlamlı: “*Neden bütün bu ilimler bir ortak hedefi vurmaz ki?*”. Acaba biz akademisyenler bu soruyu hiç kendimize soruyor muyuz?

Tasavvuf derslerini işlerken bazı yardımcı ders araçlarını da kullanmasını bilmeliyiz. Genelde mücerred mevzûlar üzerinde temerküz eden tasavvuf doktrinini öğrencinin daha iyi anlayabilmesi için bazı tekniklerden yardım alabiliriz.

Meselâ, varlık mertebelerini bir takım şemalar yardımıyla anlatmak zihinde daha güzel yer edecektir. Hatta ileride bilgisayarda yapılmış çizimler yardımıyla interaktif olarak bu konuları anlatmamız gerekebilecek, şimdiden böyle hazırlıklar yapmalıyız. Ülkemizde de yeni yeni çoğalmaya başlayan bazı kişisel gelişim kurslarında bazı tatbîkî dersler de yapılmaktadır.

Meselâ, kişinin sadece kafa gözüne güvenerek eşyaları bulmanın ötesinde sırf hisleriyle de bazı şeyleri algılamasının mümkün olabileceğini göstermek için körebe oyununa benzer oyunlar oynatılmaktadır. Gözleri bağlı kişi hisleriyle bazı şeyleri bulmaya kendini zorlamaktadır. Klasik batı müziğinin bazı bestekarlarının eserlerinden bölümler dinletilerek ne hissettiklerini yazmaları istenilir. Biz de, imkân olsa, öğrencilerle beraber bu türden bazı “katılımcı gözlemci” deneyleri yapabilirsek derslerin tadı bir başka olurdu.

Meselâ, beraber bir “Semâ” törenine gittikten sonra bu âyinin sembolizmini birer birer açıklayabilseydik şüphesiz öğrencilerin dersten zevk almaları daha kolay olurdu. Fakat hiç olmazsa bazı divanlar okunup oradaki tasavvufî şiirlerin mazmunları öğrenciye açıklanabilir.

Sadece yarım sömester devam eden ve toplam 10 civarında bir dersle birlikte görülen tasavvuf derslerinde öğrenciye bu ilim dalının bütün yapısını anlatabilmemiz mümkün olmadığı için daha ileri düzeylerde bu konular hakkında bilgi almaları için öğrencilere bir okunacak kitaplar listesi hazırlamalıyız. Tabii ki, bu sadece tavsiye mahiyetinde olacak ve öğrenci mecbur tutulmayacaklardır.

Artık günümüz Türkçesinde, bir kimse Arapça, Farsça, Osmanlıca bilmese bile, bir hayli tasavvufî literatür oluşmuştur. Gerek kemmiyet açısından ve gerekse keyfiyet açısından hâlâ eksikler varsa da sırf mevcûdları okumak suretiyle çok güzel gelişmeler elde etmek mümkündür. Ne var ki, bu liste gelişi güzel oluşturulmamalı ve tasavvuf adına ne varsa çocukların önüne konmamalıdır. Ben şahsen birkaç zamandır böyle bir liste oluşturmaya çalışıyorum. Listem 7 dereceli bir yapıya sahip.

Şöyle ki: Birinci grup eserler okunduktan sonra ancak ikinci grup eserler okunmaya geçilebilecek. Bu diğer dereceler için de böyle. Son üç grup çok önemli olduğu için ancak ilk dört gurubu bitiren ve bunu bir yazılı imtihanla geçen kimselere verilecek. Yoksa verilmeyecek. Yani daha birinci grup eserleri bitirmemiş bir kimsenin eline *Fusûsu'l-hikem* verilmeyecek. Listede bazen makâle gibi, gazete veya dergi küpürü gibi, bazı mûsıkî eserleri ve sinema filimleri gibi kitap haricinde ve hatta tasavvuf dışı metinler ve dökümanlar da yer alabilir.

Tasavvufun müesseseler tarihiyle ilgili yönüne gelince burada öğrenciyi bazı lüzumsuz detaylara boğmamak lazım diye düşünüyorum. Meselâ öğrenciye Mevlânâ'nın eserlerinin tam bir listesini kronolojik sırayla saydırmak yerine onun önemli bir beytini açıklayarak tasavvufu anlatmak daha eğitici olabilir. Diğer taraftan tasavvuf gibi bir "anlambilim" in tabii ki, problemleri de olacaktır.

"Büyük dağın büyük karı olur" misali onun problemlerinin ve bu problemlerin yol açacağı tesirlerin de diğer branşlarındakinden çok daha önemli olduğu bir gerçektir. Bir çiçekte bal usâresi varsa onun etrafında her türlü böcek dolandır derler. Dünyâ tarihinde her zaman nebîler olmuş ve karşılarında mütenebbîler ve Bel'amlar olmuştur. Bir mütenebbî çıktı diye hiçbir nebî nübüvvetinden vazgeçmemiştir.

Tasavvufun da daha ilk dönemlerinden itibaren sahteleriyle hep başı derde girmiştir. Bu yüzden büyük mutasavvıflar hep insanları sahtelere karşı uyarışlardır. Tasavvuf literatürü dikkatlice taranacak olursa birçok sūfî müellifin "sahteleri tanımanın yolları" başlığı altında eserlerinde bölümler açtıkları görülecektir. Bu yönüyle oto-kritiğini geliştirmiş ilk disiplinlerden birisidir tasavvuf.

Ne var ki, bu noktada altını çizmek istediğim çok hassas bir konudur ki, o da nasıl tasavvuf ilminin uzmanı olmak için belirli eğitimden geçmek gerekiyor ve uzman olmayan kimsenin bu konuda söz söy-

lemesi erbabınca pek ciddiye alınmıyorsa bu problemlerin üzerine konuşmak ve hal çarelerini sunmak da aynı uzmanların işi olduğu gerçektir. Zira birtakım art niyetli kişiler her branşta bulunabilecek bazı suistimalleri ontolojik anlamda o branşın varlığına yönelik küllî bir redde dönüştürmek gayesinde dirler.

Rüşvet alırken yakalanan bir müftü yüzünden bütün fıkıh ilmini veya aynı fiili irtikap eden bir hâkim yüzünden bütün Hukuk Fakültelelerini kapatmak ve hatta Hukuk ilmini yok etmeğe kadar çıkmak ne kadar saçma ise bu durum da aynen böyledir. Fakat dînî ilimler arasında birbirini reddeden yaklaşımlar maalesef çok fazla. Her şeyden evvel ortada bir problem varsa bu tasavvufa ait bir problemdir ve halli de yine tasavvufçulara aittir.

Bu noktada bir de özeleştiri yapmak istiyorum: Biz tasavvuf uzmanlarının bu yanlışlıklara yeteri kadar cevap verdiğimizizi maalesef söyleyemiyorum. Bu da fırsat kollayan kimilerinin işine geliyor doğal olarak. Öğrenciye tasavvufun, yanlış anlaşılardan kaynaklanan bazı problemlere de yol açabileceğini yine biz anlatmalıyız. Biz anlatmalıyız diye özellikle vurgu yapıyorum, zira bunları başkasının anlatması başka anlamlar taşımaktadır. Bundan da korkmamalıyız, çünkü büyük mutasavvıfların eserleri bunlara yönelik uyarılarla öyle doludur ki, başkalarından yardım almaya hiç gerek yoktur.

Herkes kendi eteğindeki taşları temizlesin. Samîmî niyetlerle yapılan her türlü yapıcı tenkide sūfî müellifler teşekkür ederler ama maksadını aşan tenkidleri kabul etmeleri de mümkün değildir.

Meselâ, Kuşeyrî, Hucvîrî, Gülâbâdî gibi daha ilk dönem sūfî müelliflerin eserlerinde bile bu hususlar işlenmiştir. Bâtınîlerin belini kıran yine bir sūfî olan Gazzâlî'dir. Aynı konuda İbn Arabî'nin de Bâtınîleri tenkid eden bir risâlesi olduğunu bu vesîle ile hatırlatmak isterim. Tasavvufun problemlerinin bazıı doktrine mütealliktir. Ortodoksi - Heterodoksi kavramı buralarda ortaya çıkmaya başlar. Bunlar bazı *mezlaka-i akdâm* konularıdır, kaymalara sebebiyet verebilir. Bazı problemler de pratikle ilgili problemlerdir.

Doğrusunu söylemek gerekirse müsbet mânâda tasavvuftan işlenecek o kadar çok konu vardır ki, problemlerine girmeye vakit kalmamaktadır. Aslında bu problemler de sanıldığı kadar çok değildir, lâkin muhakkak temas edilmelidir.

Özellikle son yıllarda gerçekleştirilen bazı silâhlı saldırıların ardından oluşan “İslâm’ın karanlık yüzü” tabirinin yanısıra kendiliğinden gelişen “İslâm’ın güzel yüzü: Tasavvuf” tâbirinden esinlenerek değerli meslektaşlarıma bize çok iş düşeceğini hatırlatarak konuşmama burada son veriyorum. Sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ederim efendim.